

dilecta”). Egyszer mint hiány (*Dal*), másszor mint érzékiség (*Dél, Hasonlatok*), harmadszor mint filozófiai eszme-futtatásba torkolló erotikum tűnik föl (*Pornográfmagazin*). De konfliktusoktól sem mentes ez az érzelem, s néha mintha „héja-nász”-szerű mozzanatok idéződnének fel. Végezetül azonban, mivel Rakovszky költői világában jórészt mindennek a pillanatnyisága az alapja, a szerelem is az „átlényegülés”, a jelen múlttá válása lesz (*Fényes kudarc*), s marad az emlékek fölött való meditálás.

Rakovszky Zsuzsa a szabad vers értő művelője, de kedvvel fordul a kissé hagyományosabbnak mondható leíró, pontosabban tájleíró költemények felé is. Hiteles képet fest a városi tömegekről és a forgatag-ról (*A Kärntnerstrasse indiánjai, Megnyitó*). Amiért azonban ezt szóvá teszem, az az *Ezüstkeor* című költemény, amely a legszebben illusztrálja a fenti megállapítást. Vajda „vaáli erdőjében” csilloghattak hasonló fények: „A lomboserdőben fényseplős aljnövényzet: / tömör törzsek között rezeg gubanc ezüst. / A fenyvesben rézsút fénysskok szel-delik / a teret, tű-avarral téltve a kopasz föld. // Pókhálós málnabokrok, deres bogyók, diófák / mögött a repceföld, most derengő puszta rög, / párába futva. Hátrébb két hosszú épület, / magtárak. Muskotály fényben odébb a dombon // gesztenyefák sötéten; jelentésük: kísértés.”

CSAPÓ Julianna

PARTTALAN IRONIZÁLÓ KEDV

Szentkuthy Miklós: *Frivolitások és hitvallások*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1988

Szentkuthy Miklós, ki a világgal mit sem törődve járta saját útját, talán mert hitt abban és volt ereje kívárni, hogy a világ törődjön vele, letelepedjen asztalához, és hallgassa történeteit, visszaemlékezéseit, valomásait fél éven át, huszonhét alkalommal beszélhetett, „önélet-rajzol”-hatott (eleget téve a Petőfi Irodalmi Múzeum fölkerésének) Kabdebó Lóránt mikrofonja előtt. Ennek a beszélgetésnek vagy inkább valamássorozatnak meg Tompa Máriának, az író titkárnőjének, munkatársának, ki könyvvé szerkesztette a Mester gondolat- és mondatfolyamatait, lelkes, hűségre törekvő igyekezetének eredménye ez a majd hét-száz oldalas könyv, az utóbbi hónapok magyarországi könyvszenzációja, amit aktuálissá tett a nyolcvanadik születésnap, a friss Kossuth-díj, s most már — sajnos — a halál ténye is.

A fedőlapon a preraffaelita Dante Gabriel Rosetti: *La Ghirlandata* (jelentése: virágfűzér, koszorú; füzérdísz, stilizált virágokból, levelekből) font füzért utanzó díszítőelem) című festményének részlete. [Az előtérben levő muzsikáló nőalak tekintete, testtartása s kézmozdulata arról árulkodik, hogy egyenletes és halk zenét játszik. Mintegy „látható”

zenei megfelelője azon elképzeléseknek, melyeket a preraffaeliták a középkori természetes, hétköznapi életfunkciót jelentő, a modern világban hazátlanná való művészetről kialakítottak. Az előadótól a zenélés szinte nem is követel „művészi” figyelmet, erőlkifejtést. A föléje hajló két női arc annál nagyobb elmélyedésről, áhítatról tanúskodik. Az itt tematizált zenemotívum ugyanolyan tudatos következménye művészetfilozófiájuknak, mint az, hogy mindhárom női figura (a virágkoszorúval körülvert művész és a két befogadó) ugyanazt az arcot „viseli”. Ez jellegzetesen preraffaelita, a festészet történetében talán Giottónál legteljesebben kibontakozó vonás. Egyrészt a középkor pozitív értéktartományban elhelyezkedő személytelenségére utal. Másrészt azt a vizuális jelentést hordozza, hogy „művész” és „hallgatója” végül is egy.] „Életem egyik nagy sorsfordító pillanata volt a preraffaelita kötéssel. festéssel való megismerkedésem” — mondja egy helyen Szentkuthy. Miként Rosetti a középkori, Raffaello előtti mesterek szelleméhez kívánt visszatérni, hogy megreformálja a művészetet, úgy a 20. sz.-i alkotó először a preraffaelita művészekhez fordul érdeklődéssel.

A könyv hátlapján levő fényképen pedig az író látható könyvtárában. Másutt nem is tudnánk elképzelni. Makacs érdeklődéssel mindent elolvas, áttanulmányoz — de Broglie műveitől kezdve Lao-ceig s Konfuciusig —, és rögzít emlékezetében. De mint hangoztatja: „Együtt élek a négymillió vagy négybillió év előtti őssejtekkel, együtt élek a legtávolabbi csillagképekkel, a világtörténelem minden fejezetével, a világ minden népével, mitológiájával, népfajokkal, tájakkal”, s ebből az alaphelyzetből, „ebből az óriási perspektívából” tekint a világra, ábrázolja azt, és hangzanak el hitvallásai.

A mű címe — *Frivolitások és hitvallások* — ellentétes asszociációs mezőket egyesít. A frivolitás a komolytalanság, a bohóckodás, a komédiázás, az elmés szellemesség, a szertelenség asszociációját hozza be. A hitvallás viszont az elvszerűséget, az életgyónást, az alkotás gesztusát s a középkor nagy konfessorainak alakját idézi fel Szent Ágostonnal az élen. A frivolitás itt az elhangzott hitvallások komolyságát, totalitást célzó szándékát ellensúlyozza, sőt megkérdőjelezi, kétségbe vonja azt.

A kötet opuson belüli helyére maga Szentkuthy világít rá egy másik vele készített interjúban. E szerint: a legelső lépcsőn naplója helyezkedik el, melyben minden benne van. Dante Poklával párhuzamos és „a mélységek mélységére való leszállás a lényeg megmutatásának, az erre való törekvésnek a jelképe”. A középső lépcsőn: a „*FriHi*” — az író rövidítésével élve. Dante Purgatóriumával párhuzamos. A harmadik lépcsőn: a Mű. Különösen a *Szent Orpheus breviáriumának* ötödik kötete. Dante Paradicsomával párhuzamos.

A „*FriHi*” huszonöt fejezetével (valamennyi élen egy-egy tartalmi összefoglalóval) és epilógusával Ariadné-fonallal a Szentkuthy-életmű labirintusában. A mű és az életmű külső érintkezési pontjai: az egyes al-

kotások forrásvidékének feltérképezése, a kinyomtatásuk körüli nehézségek, fogadtatásuk, alkotói pozícióból való megvilágításuk, értelmezésük. Belső érintkezési pontok: természet, vallás, szerelem, apokaliptikus látásmód, moralitás, immoralitás, áhítat, önéletrajz, karikatúrafigurák forrágata, színház — az író világának, fantáziájának és gyakorlati létének összetevői; ugyanakkor akár a *Szent Orpheus breviáriumának* tartalommutatójaként is olvashatók.

Az első fejezetben (*Végrendelet és invokáció*) az interjúalany deklarálja szándékát, emellett műhelygondjaiba is beavatja az olvasót. Arról beszél, hogy ezúttal is „igyekszik ez a játék lehetőleg irodalommal kerelkedni és dagadni”. A „*FriHi*” ábrázolási módszere, formálási „rendje” s előadási technikája, azaz az emlékezetműködés eredményeként fölépülő konstrukció sajátos esztétikai értékkel bír. „Mintha egy állandó, egyre dagadó jelenben úsznék, életem egyes momentumai egy kiállítás gyarapodó képeiként élénken előttem lebegnek”. A retrospektív alkatú elbeszélés hosszú menetében egyszer sem bukkan fel fölildézési nehézségekre utaló motívum. Konverzációt Szentkuthy asszociációs matinének nevezi. Tehát a mű élményrendszerében jelen van az emlékezés-élmény mint az elbeszélésben megjelenített külön motívum. Az emlékező és „asszociáló tudatműködés — mint forma, technika, mint gondolati folyamat, mint tudatjáték, mint szervező erő — beépült az epikus ábrázolásba. A „beszélgetés-könyv” epikus konstrukciójában a múlt az asszociációk „összevisszasága” szerint támad fel, ami az ábrázolást polifonikussá teszi.

A nagy ábrázolóművész retusálatlan portrékat mintáz. Szabadjára engedve karikatúraösztönét, egy-egy huszárvágással Sebastian Brant *Bolondok hajójára* űzi az ókonzervatívakat, az imafazekakat, az álszente-
ket, hogy Narragónia felé hajózzanak. „Utána jött az ellentéte, egy hatalmas termetű pofa. Ősembernek hívtuk. Elégé kopasz volt, soha nem borotválkozott, nagy bajuszt, kis szakállat viselt, piszkos és szőrös volt, mindig valami rongyos kék munkakabátban járt. Néma volt, illetve suttogó, mereven lépkedett, és mintha nem is lett volna lába, majdnem a bokájáig ért kék vitorlavászon munkaköpenye. Pontosan úgy, ahogy a zenélőórából jönnek ki a figurák, lábukat se mozdítva körbe csúsznak-kúsznak forgószínpadukon. Ez volt az Ősember: Az analógiák mellett a metaforákban, a barokkos jelzőtöbbszörösben ismerhetünk rá Szentkuthyra, akinek leírásai epikusi remeklések: „Az egyik szomszédban lakó körzeti orvos, Alburnus. Bolondos öregúr, kopasz, ezervirágos kertjében gyakran világitott (kínai bölcseket ábrázoló porcellánszobrokhoz hasonló) csillogó feje. Valóban rokona volt ennek a fajzatnak, ezer hobbiával vidéki angol kirurgushoz is hasonlított. Élete utolsó évtizedeiben félelemből, babonából soha nem ment át Pestre, hídra nem akart és nem mert rálépni. Szobája tele volt zsúfolva mindenféle szentképekkel, kicsi, nagy, gömbölyű, szögletes, domború, elefántcsont, színes, zománc, üveg, ikon, Lourdes, csipkék, fafaragás, szá-

raz virágkoszorúk, cseppkőcsurgó rózsafüzérek vagy amit akartok. Be-tegei imádták vakmerő és sikeres gyógyomódjáiért, melyeket természetesen a szakma barbárai a 'tudomány nevében' leköpködtek és kiröhögtek. Hozzám is nagyon kedves volt ez a kis porcelán-Lao-ce." Nyelvhasználatától a blaszfémia itt sem idegen, akárcsak a kakofemizmus stilisztikai alakzata: „Azért Coronilla férje érdemkeresztjével valahogy vi-gasztalta magát (úgy emlékszem, polgári érdemkeresztnek hívták, csu-da parádés bőr-, bársony- és selyemtokban bújt meg, fehér porcelánból volt, kísértetiesen emlékeztetett kisdéd kori vándoréveim serblíjére).” Ugyanakkor a „gondolkodás mazochistája” mérhetetlen humanizmussal tekint e világra. Mert karikírozó ábrázolásának, értéktagadásának végső célja az „érdemes emberiséggel alkotó morál”. A „kultruális színvakság”-gal, a butasággal, a rangkórsággal, a pénzéhséggel, s az ösztönös élet-tel szemben az értelem hatalmára szavaz.

Szentkuthy szerint az ábrázolás, a leírás az egyetlen lehetséges ma-gatartás az étellel, a valósággal szemben. Azonban nem elégszik meg a világ „miljő” dolgának ábrázolásával, hanem az egész világ legtávo-labbi dolgait akarja összefüggésbe hozni. Milliányi analógia s metafora segítségével eljutni az „egyetlen metaforáig”. Megteremteni a Catalo-gus Rerum-ot Dante 20. sz.-i szellemi rokonaként. S totális ironiájának, „meniposszi szatírá”-jának (Takács Ferenc) nyilai ezúttal eget ost-romló tervét is célba veszik.

Irodalom, zene, színház (grand guignol) és képzőművészet keveredik e műben — akárcsak regényeiben —, nemcsak mint téma, hanem mint módszer, konstrukció is. A *Frivolitások és hitvallások* tehát a théatrum mundi fogalomkörében fogant, melyben maga a vallomástevő is színész volt — az epilógus tanúsága szerint.

POZSVAI Györgyi

S Z Í N H Á Z

CSONGOR ÉS TÜNDE

Tizenegyedik éve járja ekhós szekerével a vajdasági falvakat a Tanya-színház alkalmi társulata, amely nyaranta más-más összetételben verbu-válódik. Meglakulása, 1978 óta sokféle műfajú előadással szórakoztatta

Vörösmarty Mihály: *Csongor és Tünde*. — Tanyaszínház. Rendező: Soltis La-jos. Színpadi mozgás: Tauz Lajos m. v. Zene: Kovács Tickmayer István. Sze-replők: Szőke Zoltán (Csongor), Szántó Valéria (Tünde) Rózsa Ilona (Ilma), Simon Mihály (Balga), Modri György (Mirigy). Tóth Loon, Szél Olivér, Brü-cker István (ördögfiak), László Sándor (Kalmár), Giric Attila (Tudós), Magyar Attila (Fejedelem), Banka Livia (Éj), Kákonyi Tibor Póczik József, Káló Béla.